

Magdalena Musiał-Karg

ŻELAZNE DAMY POLITYKI

We współczesnej debacie nad rolą kobiet oraz ich pozycją w społeczeństwie, funkcjonuje przekonanie, że drzwi wielu dziedzin życia są dla kobiet ciągle zbyt mało uchylone. Will Kymlicka zwraca uwagę na źródła tego stanu rzeczy: „Jeśli jakąś grupę społeczną wyklucza się wystarczająco długo z jakiegoś przedsięwzięcia, to mamy prawie 100 procent szans, że reguły tego przedsięwzięcia rozwiną się w taki sposób, że grupa owa nie będzie do nich dostosowana”¹. Zjawisko ograniczonego dostępu i małej liczby kobiet na wysokich stanowiskach można dostrzec na rynku pracy, ale także – a może przede wszystkim – na rynku politycznym, gdzie udział kobiet w porównaniu do mężczyzn jest kilkakrotnie mniejszy.

Motyw kobiet i ich obecności w wielu dziedzinach życia społecznego towarzyszy ludzkości od wieków, a zagadnienie uczestnictwa pań w życiu politycznym jest aktualne od przynajmniej początku XX wieku, kiedy rozgorzała debata nad społeczną rolą kobiety. W ostatnich latach zaobserwować można na świecie pewien charakterystyczny trend przejawiający się we wzrastającej liczbie kobiet w organach władzy ustawodawczej czy wykonawczej. Jednak mniejszy ich udział w stosunku do liczby mężczyzn nadal budzi ożywione dyskusje i mimo że tematyka dostępu kobiet do wysokich stanowisk politycznych nie jest zagadnieniem nowym – wydaje się mieć stale ogromne znaczenie społeczne i polityczne.

Praktycznie do końca XX wieku kobiety rządziły bardzo rzadko. Jeśli udawało się im zdobyć władzę, to zazwyczaj do grona najbliższych współpracowników dobierały sobie mężczyzn. Skutkowało to zwiększeniem zasięgu władzy męskiej, „odbierając ją całkowicie kobietom, pozbawiało je to możliwości zdobycia doświadczenia i wykazania się w publicznej roli”². Taki układ wpływał na to, że w wielu przypadkach władza kobiet okazywała się nieformalną, bo w dużej mierze sprawowały ją, wpływając z cienia na decyzje mężów, kochanków, współpracowników³. W związku z tym utarła się opinia, iż

¹ W. Kymlicka, *Współczesna filozofia polityczna*, Kraków 1998, s. 265.

² M. Nowak-Paralusz, *Kobiety w polityce*, w: *Marketing polityczny w poszukiwaniu strategii wyborczego sukcesu*, red. M. Jeziński, Toruń 2005, s. 299.

³ Ibidem.

polityka to domena mężczyzn, a strefą działalności pań jest przede wszystkim życie prywatne, w którym te się świetnie odnajdują.

Pogląd ten ulega dziś pewnej ewolucji, m.in. ze względu na fakt, iż przełom XX i XXI wieku przyniósł kobietom wiele sukcesów, które przełożyły się na objęcie przez nie urzędów prezydenckich czy funkcji szefów rządów w wielu miejscach na świecie. Można nawet stwierdzić, iż tak dobrej passy w światowej polityce kobiety jeszcze nigdy nie miały. W ciągu zaledwie kilku minionych lat udało się im zdobyć wiele kluczowych stanowisk politycznych w co najmniej kilkunastu państwach świata. I tak np. w Irlandii od 11 listopada 1997 r. głową państwa jest Mary McAleese⁴, która od listopada 2005 r. (kiedy to zakończyła się kadencja prezydent Sri Lanki Chandriki Kumaratungi⁵) jest najdłużej urzędującą obecnie kobietą na stanowisku głowy państwa. Ale McAleese to nie jedyna pani prezydent na świecie. W Finlandii – od 1 marca 2000 r. funkcję prezydenta państwa sprawuje Tarja Halonen⁶, a na Filipinach od 20 stycznia 2001 r. – Gloria Macapagal-Arroyo⁷. W Chile od 11 marca 2006 r. prezydentem państwa jest Michelle Bachelet⁸, natomiast w lipcu 2007 r. 72-letnia Pratibha Patil⁹ została wybrana pierwszą kobietą prezydentem w Indiach. W Argentynie 10 grudnia 2007 r. prezydentem została

⁴ Mary McAleese – urodziła się 21 czerwca 1951 r. w Belfaście; związana z partią Fianna Fáil; od 1997 r. jest ósmym z kolei prezydentem Irlandii. Oficjalnie pierwsza siedmioletnia kadencja McAleese miała dobiec końca w listopadzie 2004 r., jednak McAleese rozpisła wybory prezydenckie na 14 września 2004 r., w których odniosła ponowne zwycięstwo. McAleese na drugą kadencję została zaprzysiężona 11 listopada 2004 r.; *President of Ireland*, <http://www.president.ie/index.php?section=20>, 10.04.2010.

⁵ Chandrika Bandaranaike Kumaratunga – urodziła się 29 czerwca 1945 r. w Kolombo; polityk Sri Lanki, prezydent kraju w latach 1994–2005; *President Kumaratunga*, <http://www.priu.gov.lk/execpres/cbk.html>, 10.04.2010.

⁶ Tarja Halonen – urodziła się 24 grudnia 1943 r. w Helsinkach; z zawodu jest prawniczką; od 2000 r. jako pierwsza kobieta pełni funkcję prezydenta Finlandii. W roku 2006 r. została wybrana na drugą kadencję, 1 marca 2006 r. została ponownie zaprzysiężona; urząd będzie pełnił do 1 marca 2012 r.; *President of the Republic of Finland*, <http://www.presidentti.fi/public/default.aspx?nodeid=41418&contentlan=2&culture=en-US>, 12.04.2010.

⁷ Gloria Macapagal-Arroyo – urodziła się 5 kwietnia 1947 r.; doktor nauk ekonomicznych; od 2001 r. prezydent Filipin; *President Gloria Macapagal-Arroyo*, <http://www.macapagal.com/gma/biography/index.php>, 11.04.2010.

⁸ Michelle Bachelet – urodziła się 29 września 1951 r. w Santiago de Chile; związana z Socjalistyczną Partią Chile; w marcu 2006 r. zastąpiła Ricardo Lagosa i objęła stanowisko prezydenta; http://womenshistory.about.com/od/headsofstate20012010/p/bachelet_chile.htm, 12.04.2010.

⁹ Pratibha Patil – urodziła się 19 grudnia 1934 r., indyjska polityk, w latach 2004–2007 gubernator stanu Radżasthan. Była wiceprzewodniczącą Rajya Sabha, Wyższej izby parlamentu indyjskiego. Od 25 lipca 2007 r. jest prezydentem Indii; „Wprost24”, <http://ludzie.wprost.pl/sylwetka/Pratibha-Patil/>, 12.04.2010.

Cristina Fernández de Kirchner¹⁰, a 7 lutego 2010 r. wybory prezydenckie w Kostaryce wygrała Laura Chinchilla¹¹.

Oprócz tego, że coraz częściej funkcję prezydenta zaczynają sprawować kobiety, to również w coraz większej liczbie państw kobiety sprawują urząd szefa rządu. Jako przykłady wskazać można niemiecką kanclerz – Angelę Merkel¹² (na stanowisku od 22 listopada 2005 r., w roku 2009 wybrana na drugą kadencję), bądź ukraińską premier – Julię Tymoszenko¹³ (od 18 grudnia 2007 r. do 11 marca 2010 r.). Dodać warto, iż w Nowej Zelandii od 5 grudnia 1999 r. do 19 listopada 2008 r. premierem była Helen Clark¹⁴, Portia Simpson-Miller¹⁵ od 20 marca 2006 r. do 11 września 2007 r. stała na czele rządu Jamajki, a Luisa Diogo¹⁶ od 17 lutego 2004 r. do 16 stycznia 2010 r. pełniła tę funkcję w Mozambiku¹⁷.

Wiele z wymienionych powyżej kobiet ma bardzo dobre, gruntowne wykształcenie, poparte doświadczeniem pracy na wysokich stanowiskach publicznych czy w biznesie, ponadto kobiety te są ambitne, pewne siebie, nastawione na sukces. Dotarcie do wysokich stanowisk w wielu przypadkach

¹⁰ Cristina Fernández de Kirchner – urodziła się 19 lutego 1953 r. w La Placie; argentyńska polityk, w latach 2005–2007 senator z prowincji Buenos Aires; w latach 2003–2007 żona prezydenta Argentyny; od grudnia 2007 r. – głowa państwa; *Presidencia de la Nacion Argentina*, <http://www.casarosada.gov.ar/index.php?lang=en>, 12.04.2010.

¹¹ Laura Chinchilla – urodzona 28 marca 1959 r., od 8 maja 2006 r. do 8 października 2008 r. wiceprezydent Kostaryki i minister sprawiedliwości. Urząd prezydenta Kostaryki objęła 8 maja 2010 r.; *Laura Chinchilla*, <http://laura-chinchilla.com/>, 11.04.2010.

¹² Angela Merkel – ur. 17 lipca 1954 r.; od 22 listopada 2005 r. jest kanclerzem Niemiec. Stoi na czele tzw. „Wielkiej koalicji” złożonej z deputowanych CDU/CSU i SPD. Pochodzi z byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej. W swojej politycznej karierze pełniła funkcję m.in. ministra do spraw kobiet i młodzieży w rządzie Helmuta Kohla. Była również ministrem środowiska, ochrony zasobów naturalnych i bezpieczeństwa jądowego. Od roku 2000 jest przewodniczącą Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (CDU); „Wprost24”, <http://ludzie.wprost.pl/sylwetka/Angela-Dorothea-Merkel/>, 12.04.2010.

¹³ Julia Tymoszenko – urodziła się 27 listopada 1960 r. w Dniepropietrowsku; doktor nauk ekonomicznych; w roku 2005 została premierem; ponownie tę funkcję objęła w grudniu 2007 r.; „Wprost24”, <http://ludzie.wprost.pl/sylwetka/Julia-Tymoszenko/>, 11.04.2010.

¹⁴ Helen Clark – urodziła się w 26 lutego 1950 r. w Hamilton; od 1993 r. szefowa Partii Pracy; od 1999 r. jest premierem w Nowej Zelandii; *Biography: Helen Clark, United Nations Development Programme*, <http://www.undp.org/about/helen-clark-bio.shtml>, 12.04.2010.

¹⁵ Portia Simpson-Miller – urodzona 12 grudnia 1945 r., przewodnicząca Ludowej Partii Narodowej (People’s National Party) od roku 2006; *Government of Jamaica*, <http://www.jis.gov.jm/Minister%20Profiles/html/9.htm>, 12.04.2010.

¹⁶ Luisa Diogo – urodziła się 11 kwietnia 1958 r.; członek partii FRELIMO; pierwsza kobieta sprawująca urząd premiera w Mozambiku; „Forbes.com”, <http://www.forbes.com/lists/2005/11/ZTLN.html>, 12.04.2010.

¹⁷ *Worldwide Guide to Women in Leadership*, <http://guide2womenleaders.com/Presidents.htm>, 3.03.2008.

było dla nich niezmiernie trudnym zadaniem z powodów np. małego zaplecza finansowego, funkcjonujących w społeczeństwie stereotypów, czy wizerunku kobiet, jaki jest kreowany przez media.

Warto zatem przypomnieć najważniejsze czynniki warunkujące poziom partycypacji kobiet w życiu politycznym. W rozważaniach naukowych nad problematyką obecności kobiet we władzy najczęściej wymienianymi powodami przyczyniającymi się do mniejszej reprezentacji pań są uwarunkowania biologiczne, społeczne, ideologiczne, strukturalne, kulturowe, religijne, czy ekonomiczne. Poniżej zaprezentowano najważniejsze – zdaniem autorki niniejszego tekstu – determinanty partycypacji kobiet w życiu politycznym.

Jedną z najbardziej zauważalnych i odczuwalnych przez kobiety barier są czynniki kulturowe. Tradycyjnie polityka rozumiana jest jako „sfera męska”, w którym nie ma dla kobiet miejsca. Szczególnie podkreślana jest specyfika polityki jako dziedziny aktywności wymagającej szczególnych predyspozycji, którymi to zdolnościami dysponują ze swojej natury mężczyźni¹⁸. Przyczyną nieobecności kobiet w życiu politycznym jest również proces socjalizacji, w trakcie którego dziewczęta i chłopcy przygotowani są do odgrywania odmiennych ról w społeczeństwie: głównym zadaniem kobiety ma być realizowanie roli matki, żony, opiekunki ogniska domowego, natomiast mężczyźni mają zadbać o odpowiednie warunki bytowe dla siebie i swojej rodziny. Ponadto same społeczeństwa nie postrzegają kobiet jako tych, które mogą i powinny sięgać po stanowiska polityczne, a same kobiety często nie dostrzegają swoich zalet, możliwości i predyspozycji do pełnienia takich ról¹⁹. Dodatkowo, funkcjonują w społeczeństwach stereotypy społeczno-kulturowe, które wiążą się np. z występującą w wielu państwach ideą patriarchy, gdzie „tradycyjny system wartości podkreśla naznaczony płcią podział ról, w którym nie ma przyzwolenia na zaangażowanie polityczne kobiet lub też jest ono ograniczone do minimum”²⁰. W takim systemie wartości wyłącznym przywilejem kobiet jest możliwość partycypacji w wyborach powszechnych. Dodatkowo, ważnym czynnikiem jest religia – według Olgi Barbarskiej ze zwiększoną aktywnością polityczną kobiet mamy do czynienia częściej w krajach protestanckich niż katolickich²¹. Do czynników kulturowych należy też zasięg działalności ruchów feministycznych – im więcej mówi się o feminizmie, im bardziej jest on rozpowszechniony, tym większa liczba kobiet obecnych na wysokich stanowiskach publicznych.

¹⁸ O. Barbarska, *Czynniki determinujące udział kobiet w sprawowaniu władzy politycznej w krajach Europy Zachodniej*, „Studia Polityczne” 2002, nr 2, s. 73.

¹⁹ M. Fuszara, *Kobiety w polityce*, Warszawa 2007, s. 264.

²⁰ O. Barbarska, *Czynniki determinujące udział...*, op. cit., s. 74.

²¹ Ibidem, s. 74–75.

Istotną rolę w postrzeganiu kobiet w życiu publicznym odgrywają uwarunkowania o charakterze socjoekonomicznym, do których zalicza się: status społeczny i ekonomiczny kobiety, dostęp do edukacji, ilość zasobów finansowych, dostęp do rynku pracy, bezrobocie, borykanie się z podwójnym obciążeniem pracą zawodową i domową. „W grupie uwarunkowań socjoekonomicznych istotną rolę wydaje się odgrywać ogólny poziom rozwoju gospodarczego kraju. Wysoki poziom tego wskaźnika może przyczyniać się do emancypacji kobiet m.in. poprzez wzrost poziomu urbanizacji, wzrost poziomu wykształcenia, a przez to do większego zainteresowania kobiet pozadomową aktywnością, co z kolei przekłada się na większy udział kobiet w rynku pracy”²².

Najważniejszą grupą czynników związanych z partycypacją kobiet są determinanty o charakterze politycznym, wpływające na proces kreowania elit politycznych: na selekcję kandydatów, na przebieg wyborów. Można zatem wysnuć wniosek, że udział kobiet we władzy zależy od systemu politycznego i funkcjonujących w jego ramach systemu partyjnego i wyborczego²³. Ideologia partii politycznych także ma wpływ na reprezentację kobiet w danej partii, a przez to i w życiu politycznym. W partiach prawicowych jest zwykle mniej kobiet aniżeli w ugrupowaniach o korzeniach lewicowych²⁴.

Wszystkie wymienione powyżej czynniki mają wpływ na to, ile kobiet obecnych jest na scenie politycznej danego państwa, a także ile z nich zajmuje wysokie funkcje publiczne. W opinii Christine Ockrent „bez względu na to, do jakich kultur czy systemów politycznych, w obrębie których realizują swoje talenty i uprawnienia, należą te kobiety, można stwierdzić, że sprężyny działania ich ambicji, metody zdobywania władzy i jej sprawowania są bardzo podobne jak u mężczyzn. Ale dla kobiet wszystko było i jest nadal trudniejsze”²⁵.

Doświadczenie pokazuje, że gdy kobieta u władzy wykaże się w swojej politycznej działalności stanowczością, konsekwencją, odwagą lub podejmie duże ryzyko, często otrzymuje przydomek „Żelazna Dama”. „Żelazna Dama”

²² M. Musiał-Karg, *Kobiety w organach władzy ustawodawczej i wykonawczej*, w: *Kobiety we współczesnej Europie. Rola i miejsce kobiet w na rynku pracy, w polityce i w społeczeństwie*, red. M. Musiał-Karg, Toruń 2009, s. 79–82.

²³ System wyborczy oparty na zasadzie proporcjonalności, któremu towarzyszą wyborcze okręgi wielomandatowe, jest bardziej przyjazny większej liczbie kobiet we władzy ustawodawczej aniżeli np. system większościowy oparty na jednomandatowych okręgach wyborczych. Za przykład posłużyć może Wielka Brytania, gdzie w Izbie Gmin zasiada około 20% kobiet, co w znacznej mierze jest konsekwencją systemu wyborczego opartego na jednomandatowych okręgach wyborczych.

²⁴ Taki stan rzeczy wynika zapewne z faktu, iż to właśnie programy partii lewicowych w kontekście roli kobiet w życiu społecznym czerpią z ideologii różnorodnych ruchów kobiecych.

²⁵ C. Ockrent, *Kobiety u władzy*, Warszawa 2007, s. 174.

(*Iron Lady*) to określenie często używane w stosunku do kobiet, pełniących funkcję głów państw lub szefów rządów narodowych na całym świecie. Zgodnie z przyjętym rozumieniem żelazna dama to kobieta silna, stanowcza i zajmująca wysokie stanowisko państwowe, które w większości przypadków zdobyła pokonując konkurujących z nią w wyborach mężczyzn. Dla wielu osób sam pomysł kobiet sprawujących władzę jest mało prawdopodobny i dlatego taka sytuacja rzadko ma miejsce w rzeczywistości – bo albo ta władczyni nie jest prawdziwą kobietą lub też rządzi w ewidentnie zły sposób. Stąd określenia typu „Żelazna Dama”²⁶.

Tytuł „Żelazna Dama” najczęściej kojarzy się z Margaret Thatcher, która w latach 1979–1990 stała na czele rządu Wielkiej Brytanii. Warto jednak pamiętać, iż przypisywanie kobietom u władzy męskich cech czy męskich określeń miało miejsce już dużo wcześniej. Za dobry przykład posłużyć może królowa Holandii – Wilhelmina, która zasiadała na tronie holenderskim w latach 1890–1948. Po rozpoczęciu drugiej wojny światowej i po zaatakowaniu Holandii przez hitlerowców, w maju 1940 r. królowa Wilhelmina wraz z rodziną i swoim rządem zbiegła do Londynu, skąd prowadziła odważną walkę z niemieckim okupantem. Jeszcze za jej rządów – tylko z faktu iż była kobietą, odmówiono królowej Wilhelminie tytułu „Najwyższego Dowódcy”. Jednak sprawność królowej doceniano na arenie międzynarodowej, a Winston Churchill nazwał ją nawet „jedynym mężczyzną w holenderskim rządzie”²⁷. W 1945 r. królowa Holandii – Wilhelmina – triumfalnie wróciła do kraju, po to by w 1948 r. – po 58 latach panowania – abdykować na rzecz córki Juliany²⁸.

Inne kobiety określane mianem „jedynego mężczyzny w rządzie” to m.in. premier Izraela Golda Meir²⁹ oraz premier Indii – Indira Gandhi.

Golda Meir, urodziła się 3 maja 1898 r., a zmarła 8 grudnia 1978 r. W roku 1949 r. została po raz pierwszy wybrana do Knesetu – izraelskiego parlamentu i zasiadała w nim nieprzerwanie do 1974 r. Od 1949 do 1956 była ministrem pracy. W czerwcu 1956 r. objęła stanowisko ministra spraw zagranicznych, a następnie m.in. zainicjowała współpracę gospodarczą Izraela z nowopowstałymi państwami afrykańskimi. W roku 1965 Meir została wybrana do szóstego Knesetu, jednak ze względów zdrowotnych wycofała się na pewien

²⁶ *Iron Ladies Uncovered. From England to Liberia, Women are Showing Off Their Political Muscle*, <http://www.imow.org/wpp/stories/viewStory?storyId=930>, 28.03.2010.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Wilhelmina Helena Pauline Maria van Oranje-Nassau – urodziła się 31 sierpnia 1880 r. w Hadze, zmarła 28 listopada 1962 r. w zamku Het Loo koło Apeldoorn; http://historia_kobiet.w.interia.pl/teksty/wilhe.htm, 15.03.2010.

²⁹ *Izrael. Serwis poświęcony Izraelowi i narodowi żydowskiemu*, http://www.izrael.bacz.org/historia/biografia_meir.html, 1.04.2010.

czas z aktywnego życia politycznego. Po nagłej śmierci premiera Levi Eshkola, Golda Meir powróciła na scenę polityczną, a 17 marca 1969 r. została wybrana premierem Izraela.

Meir była czwartym premierem Izraela, pełniąc tę funkcję od 17 marca 1969 r. do 11 kwietnia 1974 r. Określana była „żelazną damą” izraelskiej polityki lata przed przyłgnięciem tego określenia do premier Thatcher. Meir była pierwszą (i jak dotychczas ostatnią) kobietą na stanowisku szefa rządu Izraela, a także trzecią kobietą premierem na świecie. Dawid Ben Turion – pierwszy premier Izraela – określił Meir jako „jedynego mężczyznę w gabinecie”³⁰.

Indyjskiej polityk – Indirze Gandhi – także przypisano miano „żelaznej damy”. Po śmierci ojca – Jawaharlal Nehru – w 1964 r. – urodzona w 1917 r. Indira Gandhi rozpoczęła karierę polityczną zostawszy wybrana do parlamentu z ramienia Indyjskiego Kongresu Narodowego. Następnie została ministrem w gabinecie Lal Bahadur Shastri. Kiedy Shastri zmarł w 1966, Gandhi stanęła na czele partii, a tym samym na czele rządu Indii.

Gandhi – zajmując najwyższe stanowisko rządowe w bardzo patriarchalnym społeczeństwie – okazała się bardzo aktywnym politykiem, dobrym strategiem i skutecznym przywódcą państwowym³¹. Podczas pełnienia urzędu premiera dążyła do wzmocnienia swojej władzy m.in. tworząc gabinety, w skład których wchodziłi ludzie, którzy nie mogli jej zagrozić. W 1969 r. po rozłamie w Indyjskim Kongresie Narodowym założyła własną partię, a w 1971 r. została ponownie wybrana na stanowisko szefa rządu. Po wygranej dwutygodniowej wojnie indyjsko-pakistańskiej (nazywanej również wojną bengalską)³² w grudniu 1971 r. pozycja Indiry Gandhi jeszcze bardziej się umocniła. Co ciekawe, prezydent Stanów Zjednoczonych Richard M. Nixon, wypowiadając się o działalności i sposobie sprawowania władzy przez Gandhi nazwał ją „starą wiedźmą”³³.

„Żelazna dama” to określenie, które – jak już zostało wspomniane – kojarzy się przede wszystkim z Margaret Thatcher – brytyjską premier, która stała na czele rządu Zjednoczonego Królestwa w latach 1979–1990 i słynęła z jednoznacznie przeciwnego stanowiska wobec Związku Radzieckiego. Zresztą

³⁰ Ibidem.

³¹ Indira Gandhi – urodziła się 19 listopada 1917 r., zginęła w zamachu 31 października 1984 r. W latach 1966–1977 oraz 1980–1984 pełniła stanowisko premiera Indii; *Smt. Indira Gandhi – A Profile, Prime Minister of India website*, http://www.pmindia.nic.in/pm_gandhi.htm, 01.04.2010.

³² M. Nawrot, *Wojna indyjsko-pakistańska 1971 r.*, „Portal Spraw Zagranicznych”, 9.01.2005, <http://www.psz.pl/tekst-823/Wojna-indyjsko-pakistanska-1971-r>, 27.03.2010.

³³ *Iron Ladies Uncovered. From England to Liberia, Women are Showing Off Their Political Muscle*, <http://www.imow.org/wpp/stories/viewStory?storyId=930>, 28.03.2010.

Thatcher po raz pierwszy określona została jako „żelazna” w roku 1979 właśnie przez media radzieckie – cztery lata po tym, jak została wybrana na lidera Partii Konserwatywnej. Przydomek „Żelaznej Damy” utrwalony został później podczas zmagañ Margaret Thatcher ze związkowcami wielu branż. Thatcher była pierwszą kobietą-premierem w historii Wielkiej Brytanii. W obliczu pogarszającej się sytuacji gospodarczej swego kraju i wzrastającego niezadowolenia społecznego rozpoczęła realizację szeroko zakrojonego programu liberalnych zmian gospodarczych i społecznych, który określony został mianem *thatcheryzmu*³⁴. Jak zapisano na stronach internetowych Centrum im. Adama Smitha, „Mało który polityk na tyle mocno zapisuje w annałach historii, by jego nazwisko dało początek określonemu nurtowi w polityce. Margaret Thatcher jest jedną z nielicznych osób, której się to udało”³⁵.

Według współpracownika M. Thatcher – Geoffreya Howe, „Jej prawdziwym osiągnięciem było nie tylko przekształcenie i odmiana jednej partii, ale dwóch. Kiedy laburzyści wrócili do władzy nie mogło być mowy o odwołaniu *thatcheryzmu*, który został przez nich zaakceptowany”³⁶. Sukces realizacji idei *thatcheryzmu* niewątpliwie związany był z konsekwentną i nieugiętą postawą pani premier, która z wytrwałością i odwagą wprowadzała swoje zamierzenia w życie, nie będąc powstrzymaną przez jakiegokolwiek okoliczności zewnętrzne³⁷. Zaufanie społeczne i przychylność opinii publicznej Thatcher ostatecznie zdobyła zwycięstwem w wojnie o Wyspy Falklandzkie, zajęte przez Argentynę w kwietniu 1982 r.³⁸ Jednak największym wyzwaniem dla

³⁴ „Thatcherizm ma dziś dwa znaczenia. Pierwotnie było to określenie polityki trzech gabinetów konserwatywnych, rządzących Wielką Brytanią w latach 1979–1990, a do pewnego stopnia także jej kontynuacji w wykonaniu premiera Johna Majora (1990–1997). Współcześnie jest to także nazwa myśli politycznej, wywodzącej się w prostej linii z podstawowych założeń rządów Żelaznej Damy. Podstawowymi zasadami *thatcheryzmu* są: liberalne i wolnorynkowe nastawienie w kwestiach gospodarczych, cięcia wydatków publicznych, obniżka podatków oraz konserwatyzm w sferze społecznej i obyczajowej. Ideologicznymi i koncepcyjnymi fundamentami *thatcheryzmu* były: klasyczny konserwatyzm, neoliberalizm i monetaryzm”; *Thatcherizm*, Centrum im. A. Smitha, <http://www.smith.org.pl/pl/pages/display/111>, 10.04.2010.

³⁵ *Thatcherizm*, Centrum im. A. Smitha, <http://www.smith.org.pl/pl/pages/display/111>, 10.04.2010.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *What is Thatcherism? Did it Succeed?*, Courseworkhelp, http://www.courseworkhelp.co.uk/A_Level/Politics/2.htm, 09.04.2010.

³⁸ Wojna o Falklandy (inaczej – wojna o Malwiny) to mający miejsce od marca do czerwca 1982 r. konflikt zbrojny pomiędzy Argentyną i Wielką Brytanią. Będące w posiadaniu Wielkiej Brytanii wyspy na południowym Atlantyku zostały zaatakowane przez wojska argentyńskie. W wyniku wojny Falklandy pozostały we władaniu Wielkiej Brytanii. Rządząca Argentyną junta wojskowa upadła, a w kraju wprowadzono demokrację; *Wojna o Falklandy – Malwiny 1982 rok*, „Konflikty zbrojne”, http://www.konflikty.pl/a,729,Czasy_najnowsze,Wojna_o_Falklandy_-_Malwiny_1982_rok.html, 11.04.2010.

Margaret Thatcher okazało się ograniczenie przywilejów niektórych grup związkowców, których działania uniemożliwiały efektywne działania poprzednich gabinetów. W przeciwieństwie do swoich poprzedników Thatcher ośmieliła się rzucić wyzwanie związkom zawodowym i zerwała z dotychczasową ugodową polityką. Mimo długich strajków ostro protestujących górników premier Thatcher nie ugięła się pod ich szantażem. W konsekwencji tych nieprzyjaznych nastrojów Margaret Thatcher otrzymała przydomek „Maggie”, które to określenie w krótkim czasie stało się popularnym hasłem wykorzystywanym nie tylko w czasie protestów, ale i w wielu satyrach³⁹.

Slogan „Maggie precz!” („Maggie out”) był często wykrzykiwany przez przeciwników Thatcher. Premier była znienawidzona szczególnie przez lewicowców, stała się także bohaterką kilku piosenek: „Stand Down Margaret” – „Margaret ustąp” (The Beat), „Margaret On The Guillotine” – „Margaret na gilotynę” (Morrissey), „Mother Knows Best” – „Matka wie najlepiej” (Richard Thompson). Premier stała się również przedmiotem wielu żartów, m.in. Francuz – Renaud Séchan napisał piosenkę pod tytułem „Miss Maggie”, w której chwalił kobiety jako istoty powstrzymujące się od wielu śmiesznych zachowań właściwych tylko dla mężczyzn – z wyjątkiem dla Mrs Thatcher.

W kontekście polityki zagranicznej należy zaznaczyć, iż Thatcher dążyła do ścisłego sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi oraz do wzmocnienia przymerza z NATO. Była zdecydowaną przeciwniczką komunizmu, konsekwentnie opowiadającą się za realizacją polityki *odstraszania* Związku Sowieckiego, którą Ronald Reagan zastąpił politykę *détente* (francuskie – odprężenie, łagodzenie), uprawianą przez Zachód w latach siedemdziesiątych.

W tym kontekście warto zauważyć, iż kobiety piastujące wysokie stanowiska państwowe często mają identyczne podejście do pełnionej przez siebie funkcji i podejście to nie jest zależne od płci. Margaret Thatcher i Golda Mair zapytane o to jak to jest być jednocześnie kobietą i szefem rządu, obie panie – niezależnie od siebie – odpowiedziały w ten sam sposób: „Nic nie wiem na ten temat, bo nie wiem, jak to jest być mężczyzną”⁴⁰. Jak zauważa Ockrent – M. Thatcher, G. Meir, I. Gandhi – w swoim czasie stanowiły wyjątki, „które nie potwierdzały reguły: wszystkie trzy wypowiedziały wojnę i posłały mężczyzn na śmierć, wszystkie trzy wzięły na siebie za to odpowiedzialność

³⁹ *Margaret Thatcher, pionierka prywatyzacji*, „iWoman.pl”, <http://www.iwoman.pl/na-serio/ludzie/margaret;thatcher;pionierka;prywatyzacji,111,0,546159.html>, 09.04.2010; B. Wheeler, *The razzle dazzle of Maggie*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/4695832.stm, 9.04.2010.

⁴⁰ C. Ockrent, *Kobiety...*, op. cit., s. 175.

w imię wyższych racji swoich narodów, wszystkie trzy zostały dziwacznie ustrojone w takie samo przezwisko: «Żelazna Dama»⁴¹.

Przez około dwadzieścia lat od zakończenia piastowania urzędu przez brytyjską *Iron Lady* – określenie „Żelazna Dama” przyłgnęło tylko do kilku kobiet na stanowisku głowy państwa czy szefa rządu⁴². Jako przykład wspomniana może być Eugenia Charles⁴³, która przez ponad piętnaście lat – od roku 1980 do 1995 – stała na czele rządu Dominiki⁴⁴. Przydomek „Żelazna Dama Karaibów” (*Iron Lady of the Caribbean*) zyskała między innymi dlatego, że bezkompromisowo walczyła z korupcją oraz dążyła do realizacji praw jednostki⁴⁵. Charles była drugą kobietą premier na Karaibach, a pierwszą i jak dotąd jedyną kobietą na stanowisku szefa rządu w Dominice.

„Żelazne damy” obecne są także w dzisiejszym życiu politycznym. Julia Tymoszenko – była premier Ukrainy – również uznawana jest za *Iron Lady* światowej polityki. Ta charyzmatyczna polityk, która uchodziła za mużę, księżniczkę⁴⁶ ukraińskiej pomarańczowej rewolucji⁴⁷, z porywającym tłumy stylem mówienia – określana jest jedną z najbardziej wpływowych kobiet na świecie. Często wymieniana jest po Margaret Thatcher, Angeli Merkel, Hillary Clinton. Mimo że Tymoszenko w lutym roku 2010 przegrała drugą turę wyborów prezydenckich w konkurencji z Wiktorem Janukowyczem, jak twierdzą komentatorzy, ma w ręce bardzo duży skarb – ok. 25% elektoratu ukraińskiego, który zdołała zgromadzić będąc jednocześnie szefową rządu oraz szefową partii Blok Julii Tymoszenko⁴⁸. Tymoszenko dla niektórych jest wyrachowaną „populistką i oligarchinią, która ma ludzi obietnicą zaprowa-

⁴¹ Ibidem.

⁴² W niektórych przypadkach miało to miejsce jeszcze w czasie aktywności politycznej tych kobiet, a w innych – już *postfactum*.

⁴³ Dame Mary Eugenia Charles, urodzona 15 maja 1919 r., zmarła 6 września 2005 r. Była premierem Dominiki od 21 lipca 1980 r. do 14 czerwca 1995 r.

⁴⁴ Dominika (Dominica, Wspólnota Dominiki – Commonwealth of Dominica) – państwo na Morzu Karaibskim, wyspa w południowej części archipelagu Małych Antyli, w grupie Wysp Zawietrznych (Windward Islands), pomiędzy Gwadelupą i Martyniką.

⁴⁵ P. Patullo, *Dame Eugenia Charles. The Caribbean's first woman PM, she led Dominica for 15 years*, „The Guardian” z dnia 8 września 2005 r., <http://www.guardian.co.uk/news/2005/sep/08/guardianobituaries.pollypatullo>, 11.04.2010.

⁴⁶ D. Popow, I. Milstein, *Pomarańczowa księżniczka. Zagadka Julii Tymoszenko*, Kraków 2007.

⁴⁷ D. Bieńkowska, *Żelazna Dama? Joanna d'Arc? Sprytny polityk?*, „Repka.pl – Republika Kobiet. Pierwszy portal kobiecy”, <http://www.repka.pl/Czytelnia/artyku-y/Zelazna-Dama—Joanna-d-Arc—Sprytny-polityk-.aspx>, 12.04.2010.

⁴⁸ T. Halpin, *Premier Julia Tymoszenko ani myśli o wycofaniu się z polityki*, „Polska. The Times” z dnia 12 lutego 2010 r., http://www.polskatimes.pl/magazynhetimes/221033,premier-julia-tymoszenko-ani-mysli-o-wycofaniu-sie-z,id,t.html#material_2, 11.04.2010.

dzenia porządku w kraju, choć sama nie wyjaśniła swej ciemnej przeszłości. Dla innych to jedyny polityk na Ukrainie, który pozostał wierny ideałom pomarańczowej rewolucji⁴⁹. „Piękna Julia” – bo tak jest nazywana – jest niewątpliwie silną kobietą i konsekwentnym politykiem, a jej biografia, która mogłaby dostarczyć materiału na kryminał, bajkę o współczesnym Kopciuszku, czy thriller polityczny jest tego niezaprzeczalnym dowodem⁵⁰. Tymoszenko przez ostatnie kilka lat stała się symbolem Ukrainy, co potwierdza legendarny strateg marketingu – Al Ries – uznając, że „Żelazna dama znad Dniepru” jest jedynym rozpoznawalnym znakiem Ukrainy⁵¹.

Pierwsze dziesięciolecie XXI wieku to również czas rządów Angeli Merkel. W sierpniu 2009 r. „Angie” – jak Niemcy żartobliwie nazywają swoją kanclerz – po raz czwarty z rzędu została uznana przez magazyn „Forbes” za najbardziej wpływową kobietę świata⁵². W okresie 2005–2010 zarówno Republika Federalna Niemiec, Europa, jak i cały świat nauczyły się jednego: błędem jest nie doceniać Angeli Merkel, która od stanowiska sekretarza Freie Deutsche Jugend, poprzez stanowiska ministrów kolejno do spraw kobiet i młodzieży, środowiska, ochrony zasobów naturalnych i bezpieczeństwa jądrowego, sekretarza generalnego i przewodniczącej CDU, dotarła do stanowiska kanclerza Niemiec⁵³. Angela Merkel to pierwsza kobieta, którą kariera polityczna wyniosła na stanowisko najważniejszej osoby w Niemczech. Przed wyborami do Bundestagu w 2005 r. Merkel powiedziała: „To, że jestem kobietą, każdy widzi, dlatego nie muszę uprawiać kobiecej polityki”⁵⁴. Wyszczadzana na początku kadencji przez rodzime kabarety „krępa i mało urodziwa” kobieta ze wschodnich Niemiec po kilku latach rządów zaczęła bić rekordy popularności – w RFN zdystansowała nawet papieża Benedykta XVI. Zyskała także sympatię Francuzów, Włochów i Hiszpanów⁵⁵. Po kolejnych wyborach parlamentarnych w RFN – Angela Merkel ponownie stanęła na czele rządu. Merkel często nazywana jest „żelazną panią kanclerz” lub po prostu „żelazną

⁴⁹ M. Wojciechowski, *Pomarańczowa księżniczka – zagadka Julii Tymoszenko*, Popow, Dymitr; Milstein, Ilia, „GazetaWyborcza.pl” z dnia 25 czerwca 2007 r., <http://wyborcza.pl/1,75517,4251867.html>, 12.04.2010.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ *Jej włosy są symbolem Ukrainy*, <http://wiadomosci.mini.wp.pl/gid,12001737,img,12001843,kat,1356,mgaleria.html?icaid=19fbe&ticsrn=5>, 11.04.2010.

⁵² C. Lötsch, *Angela Merkel nosi spodnie*, 24.09.2009, <http://www.cafebabel.pl/artic-le/31409/angela-angie-merkel-nosi-spodnie.html>, 13.04.2010.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ F. Gańczak, *RFN – Republika spódnic*, „Newsweek.pl” z dnia 5 sierpnia 2009 r., http://www.newsweek.pl/kobieta/artykuly/ja_kobieta/rfn—republika-spodnic,42097,1,13.04.2010.

⁵⁵ P. Cywiński, *Czarna Dama – Angela Merkel*, „Wprost24.pl”, <http://www.wprost.pl/ar/148333/Czarna-Dama-Angela-Merkel/>, 13.04.2010.

dama” – przede wszystkim za determinację, z jaką broni interesu Niemiec w Unii Europejskiej⁵⁶. Warto nadmienić, iż w porównaniu do poprzednich gabinetów – w rządzie niemieckiej kanclerz więcej tek dzierżą kobiety⁵⁷. Co ciekawe, jeszcze przed wyborami 2005 r., kiedy szefowa CDU nie sprawowała jeszcze funkcji kanclerza, tygodnik „Der Spiegel” ogłosił, że „Niemcy stają się republiką kobiet”⁵⁸.

Oprócz wspomnianych powyżej znanych kobiet życia politycznego, warto jeszcze przynajmniej wymienić inne panie, o których mówi (czy mówiło) się mniej, a w stosunku do których również używano określenia „Żelazna Dama”.

Należy do nich między innymi, Neelie Kroes⁵⁹ – pełniąca najpierw funkcję komisarza Unii Europejskiej do spraw konkurencji, a w drugiej z kolei Komisji Europejskiej pod przewodnictwem José Manuela Barroso – od roku 2010 pełni funkcję wiceprzewodniczącej Komisji oraz komisarza Unii Europejskiej do spraw agendy cyfrowej⁶⁰. Kroes znana jest z tego, że wierzy w otwarte standardy, a dowodem tego jest fakt, iż w latach 2004–2009, gdy zajmowała się sprawami konkurencji w Unii, nie obawiała się nakładania gigantycznych kar na największe koncerny, rozbija kartele, udaremniała szkodliwe fuzje, egzekwowała zwroty pomocy publicznej. Od jej decyzji zależał również los polskich stoczni. Według Jonathana Todd, rzecznika holenderskiej komisarz, Kroes jest kobietą odważną i pewną siebie⁶¹, dlatego też przyłgnęło do niej

⁵⁶ Niemcy. *Angela Merkel nową „żelazną damą” Europy*, 23.03.2010, PAP, http://wiadomosci.gazeta.pl/Wiadomosci/1,81048,7693231,Niemcy_Angela_Merkel_nowa_zelazna_dama_Europy_.html, 13.04.2010.

⁵⁷ W momencie finalizowania tekstu (kwiecień 2010) jest ich pięć: Sabine Leutheusser-Schnarrenberger – minister sprawiedliwości, Ursula von der Leyen – minister pracy i spraw społecznych, Ilse Aigner – minister ds. wyżywienia, rolnictwa i ochrony konsumentów, Kristina Schröder – minister ds. polityki rodzinnej, osób starszych, kobiet i młodzieży, Annette Schavan – minister edukacji i badań; *Die Bundesregierung*, <http://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/EN/Federal-Government/Cabinet/cabinet.html>, 13.04.2010.

⁵⁸ R. Hoppe, *Republik der Frauen*, „Der Spiegel” 2004, nr 136, s. 69.

⁵⁹ Neeli Kroes urodziła się 19 lipca 1941 r. w Rotterdamie. W latach 1977–1981 była holenderskim wiceministrem transportu, prac publicznych i telekomunikacji, a w latach 1982–1989 doradzała szefowi tego resortu; *Neeli Kroes, Vice-President of the European Commission*, http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/kroes/about/cv/index_en.htm, 14.04.2010.

⁶⁰ Członkowie Komisji Barroso (2010–2014), Komisja Europejska, http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/index_pl.htm, 15.04.2010.

⁶¹ I. Czerny, *Neelie bez ceregieli*, „Polityka.pl”, 8.10.2008, <http://www.polityka.pl/swiat/ludzie/270347,1,kroes-neelie.read?backTo=http://www.polityka.pl/rynek/gospodarka/1504020,1,polska-polityka-morska.read>, 15.04.2010. T. Boguszewicz, *Żelazna dama Komisji Europejskiej zajmie się telekomunikacją*, 01.12.2009, „Rpkom.pl”, Serwis Dziennika „Rzeczpospolita”, http://www.rpkom.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=478:elazna-dama-komisji-europejskiej-zajmie-si-telekomunikacj&catid=1:artykuy, 15.04.2010.

określenie „Żelazna Dama Antymonopolu” („*Iron Lady of Antitrust*”) czy też „Stalowa (twarda) Neelie” („*Steely Neelie*”) ⁶².

Oprócz Kroes – również inna Holenderka – Rita Verdonk – nazywana jest „Żelazną Damą” czy też „Żelazną Ritą” ⁶³. Erna Solberg – przewodnicząca Norweskiej Partii Konserwatywnej (*Høyre*) przez twardą politykę, jaką prowadziła w swoim resorcie samorządu terytorialnego i rozwoju regionalnego, zyskała przydomek „Żelaznej Erny” (norw. *Jern-Erna*) ⁶⁴. „Portugalska Żelazna Dama” to socjaldemokratka – Manuela Ferreira Leite, a Medelaine Albright – była amerykańska sekretarz stanu nazywana była „Titanium Lady” ze względu na szereg podobieństw do brytyjskiej premier – Thatcher.

Kobiety noszące miano „Żelaznej Damy” pochodzą dziś praktycznie ze wszystkich kontynentów, choć godzi się zauważyć, iż do roku 2005 nie mówiono raczej o *Iron Ladies* w życiu politycznym Czarnego Łądu. W dyskusji na temat „Żelaznych Dam” oraz ich miejsca w życiu publicznym nie wolno zapominać o pierwszej kobiecie na stanowisku prezydenta w państwie afrykańskim, która także zyskała ten sam przydomek, co Thatcher, Meir, Tymoszenko czy Merkel. Rola prezydent Liberii – Ellen Johnson-Sirleaf – jest niezwykle znacząca, nie tylko dlatego, że jest pierwszą kobietą na tym stanowisku w tej części świata, ale przede wszystkim dlatego, że Sirleaf podjęła się bardzo ważnych i wymagających zadań w Liberii. Za najważniejsze swoje cele polityczne przyjęła: odbudowę Liberii po długoletnich wojnach domowych, wspieranie pokoju oraz pojednania w kraju, walkę z korupcją oraz poprawę sytuacji kobiet i dzieci, np. w dziedzinie lecznictwa czy edukacji. Dodatkowo, Ellen Johnson-Sirleaf wspiera kobiety w rozdziale stanowisk publicznych, czego potwierdzeniem jest fakt, iż do swojego gabinetu zaprosiła kobiety, które kierują najważniejszymi resortami państwa. We wszystkich tych dziedzinach widać wielkie zaangażowanie Sirleaf, czego dowodami są m.in. utworzenie Komisji Prawdy i Pojednania oraz zatwierdzenie raportu z jej prac, dyskusja na temat walki z korupcją, potwierdzana zwolnieniami podejrzanych o malwersacje urzędników, przeciwdziałanie przemocy względem

⁶² A. Riley, *The legacy of the Iron Lady of Antitrust*, 3.12.2009, „EuropeanVoice.com”, <http://www.europeanvoice.com/article/imported/the-legacy-of-the-iron-lady-of-antitrust/66606.aspx>, 14.04.2010.

⁶³ Maria Cornelia Frederika (Rita) Verdonk – holenderska polityk związana z Partią Ludową na rzecz Wolności i Demokracji (niderl. *Volkspartij voor Vrijheid en Democratie* – VVD). Do lutego 2007 r. była członkiem rządu jako minister bez teki ds. imigracji i integracji; J. van Egmont, *Iron Rita Loses Her Mettle*, 2.07.2006, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1209921,00.html>, 15.04.2010.

⁶⁴ *Solberg Erna*, „Stortingnet”, <http://www.stortinget.no/en/In-English/Members-of-the-Storting/Members1/S/Erna-Solberg/>, 15.04.2010.

kobiet, a także poszerzanie dostępu do edukacji – przede wszystkim dla dziewcząt. Mimo że Sirleaf-Johnson ma także „czarne karty” swojego życiorysu, to jest bardzo cenionym w swoim kraju i poza nim politykiem. Dzięki swojej niezłomnej postawie w realizacji celów politycznych zyskała miano „Żelaznej Damy”.

Reasumując, zauważyć należy, iż przez długi okres czasu kobietom sprawującym wysokie funkcje państwowe zarzucano, że nie mają do tego odpowiednich predyspozycji, że lepiej odnajdowałyby się w innych – mniej brutalnych od polityki dziedzinach życia, że generalnie nie nadają się do tego, by funkcjonować w życiu politycznym z taką swobodą jak mężczyźni. Kobiety dzierżące władzę swej dłoni często były przedmiotem żartów, ironii i sceptycyzmu. Stan ten zmieniły dopiero (a precyzyjniej – nadal stan ten zmieniają) konkretne doświadczenia, które przyczyniają się do odchodzenia od stereotypowego postrzegania kobiet w życiu publicznym. „Dzisiaj Niemcy postrzegają Angelę Merkel głównie jako kanclerza, a nie kobietę. W oczach Chilijczyków Michelle Bachelet jest przede wszystkim ich prezydentem, a dopiero później kobietą u władzy. Żadna z przywódczyń [jak i żadna z „Żelaznych Dam” – M.M.-K.] ani z tych kobiet, które do tej funkcji aspirują, nie odrzuca swej kobiecej odmienności. Wręcz przeciwnie, fakt bycia kobietą jest uważany za atut...”⁶⁵.

⁶⁵ C. Ockrent, *Kobiety...*, op. cit., s. 176–177.